

УДК (338.49:334.012.64)+332.122

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

DIRECTIONS OF INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT FOR SUPPORT OF THE SMALL ENTREPRENEURSHIP AT A RE- GIONAL LEVEL

Бутенко А.І., Сараєва І.М., Носова Н.І.
Anatoliy Butenko, Irina Sarajeva, Natali Nosova

Проаналізовано стан розвитку підприємницької інфраструктури в Одеській області, визначено основні недоліки її функціонування і запропоновано напрямки державного регулювання для оптимізації й підвищення ефективності інфраструктурної підтримки малого підприємництва в регіоні

Вступ. Мале підприємництво – це ринковий інститут, що забезпечує вирішення низки економічних і соціальних задач: формування конкурентного середовища, насичення ринку товарами й послугами, забезпечення зайнятості, збільшення податкових надходжень, стримування тенденцій монополізації ринку, розвитку науково-технічного прогресу за допомогою здійснюваних інновацій.

Одним із критичних факторів для розвитку малого підприємництва є наявність ефективної інфраструктури його підтримки. Незважаючи на зусилля, які за останні роки були початі на національному й регіональному рівнях з її формування, поки вона залишається багато в чому фрагментарною.

Тому процесу інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємництва необхідно ефективне управління, насамперед на рівні регіонів. У цьому зв'язку існує необхідність у чіткому визначенні цільової спрямованості роботи регіональних органів управління у виробленні стратегічних напрямків формування інфраструктури підтримки малого підприємництва для її ефективного використання на практиці.

Проблеми формування ефективної інфраструктури державної підтримки підприємництва досліджуються у роботах вітчизняних вчених (З.С. Варналія, Я.А. Жаліла, В.І. Ляшенко та інш.), зарубіжних теоретиків та практиків (П. Дракера, Ф. Кауфмана, Н. Сірополіса та інш.), а також російських вчених-економістів (А.О. Білінова, В.В. Генералова, М.В. Личагіна та інших).

Згідно з Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Інфраструктурою підтримки малого і середнього підприємництва є підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які провадять діяльність, спрямовану на розвиток суб'єктів малого і середнього підприємництва, їх інвестиційної та інноваційної активності, просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної

діяльності на внутрішній і зовнішній ринки. До об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є сприяння розвитку малого і середнього підприємництва» [1].

Разом з тим питання, що пов'язані з особливостями управління й розвитку інфраструктурної підтримки малого підприємництва як стратегічного ресурсу зміцнення економіки залишаються недостатньо розробленими. Сьогодні наріла необхідність створення наукової концепції, що визначає стратегічні напрямки, принципи й методи формування інфраструктури державної підтримки малого підприємництва, зокрема на регіональному рівні.

Розвиток сектора малого підприємництва в Україні, зокрема і в Одеському регіоні, мав позитивну динаміку до 2009 р., однак, сьогодні підприємницький і ресурсний потенціал суспільства реалізується недостатньо (див. Рис.1).

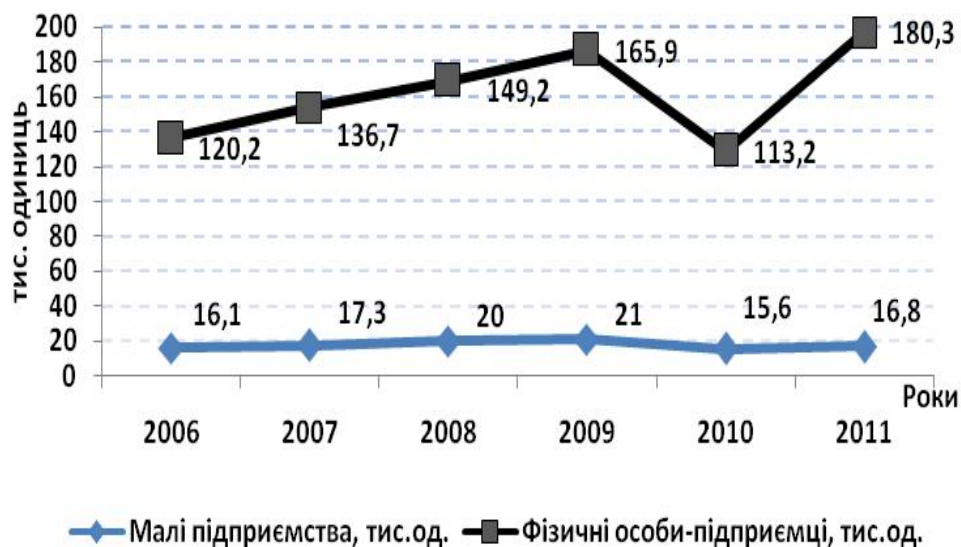

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Одеській області за 2006-2011 рр.

Дуже велике зниження кількості суб'єктів малого підприємництва у 2010 році (майже на 30% фізичних осіб - підприємців і 20% малих підприємств) пояснюється різними обставинами. По-перше, це наслідки фінансово-економічної кризи, яка визвала банкрутство багатьох підприємств, і оскільки термін закриття підприємства в Україні може тривати від кількох місяців до 2-3-х років, то у статистичній звітності цей процес набув відображення тільки у 2010 році. По друге, негативні тенденції розвитку малого підприємництва багато

в чому пов'язані з непослідовністю, несистемністю та неефективністю діяльності державної бюрократії в процесі проведення реформ, зокрема в податковій системі, що негативно впливає на ділові очікування малого бізнесу. Державні структури виявилися неготовими працювати в умовах нових податкових норм, визначених у Податковому кодексі України [2]. Наприклад, з 1 січня 2011 року Податковий кодекс заборонив фізичним особам, які використовували спрощену систему оподаткування, реєструватися платниками ПДВ, і вже з 1 квітня усі вони почали втрачати своїх контрагентів. Юридичним особам, що використовували загальну систему оподаткування, було заборонено включати у валові видатки витрати на придбання товарів, робіт і послуг в «єдинщиків». Ці норми викликали протест підприємців, але вони діяли цілий рік. Оновлені правила, які відмінили цю норму, набули чинності тільки з 1 січня 2012 року. Очікування цих заборон та відміни спрощеної системи оподаткування призвели до значного зменшення кількості суб'єктів малого підприємництва у 2010 році. Крім того, хоча новий Податковий кодекс містить ряд позитивних моментів, окремі ключові проблеми податкової політики, включаючи складність і обтяжливість податкового адміністрування, залишилися не вирішеними.

Як відомо, стабільний розвиток сектора малого бізнесу неможливий без створення сприятливого підприємницького середовища, що на різних рівнях соціально-економічної системи являє собою сукупність інституціонально-правових, податкових, організаційних і ін. факторів, обумовлених економічною політикою, і реалізується за допомогою системи заходів підтримки малого підприємництва [3]. При цьому, як показує закордонна практика, є пряма залежність між ефективністю заходів щодо створення сприятливого підприємницького середовища, витраченими коштами й показниками діяльності малого підприємництва.

Підприємницьке середовище, як складна інтегрована система, поділяється на зовнішнє (макро- і мікросередовище), як правило, не залежне від підприємців, і внутрішнє, яке формується безпосередньо підприємцями (Рис.2).

Зовнішнє підприємницьке середовище визначається сукупністю зовнішніх факторів і умов, які безпосередньо або побічно впливають на розвиток підприємництва [4]. Зокрема, на ефективність розвитку підприємництва позитивно (або негативно) впливають наступні економічні фактори й умови (показники): кількість податків, зборів і платежів і розміри податкових ставок, рівень ставки рефінансування, встановлюваний НБУ; рівень інфляції; рівень ліквідності господарюючих партнерів (компаній, фірм); рівень цін (тарифів) на певні види ресурсів, особливо на продукцію (послуги) природних монополій; а також угод суб'єктів господарювання, що обмежують конкуренцію на товарних ринках.

Підприємницьке середовище являє собою систему більш високого порядку, що задає вимоги й обмеження суб'єкту підприємництва. Дана система складається із сукупності компонентів, взаємодіючих між собою: підприємницької інфраструктури й факторів, що обумовлюють як створення нових елементів інфраструктури, так і зв'язок між ними.

Слід зазначити, що останнім часом на державному рівні здійснено суттєві кроки на шляху вдосконалення підприємницького середовища в країні. Так,

прийнято чимало нових нормативних актів стосовно дерегулювання – тільки законів майже півсотні. Варто згадати рішення уряду щодо радикального скорочення кількості бланків суворої звітності, скасування майже третини обов'язкових нотаріальних послуг, скасування низки платних адмінпослуг і ліквідації комерційних структур, які надавали їх в інтересах держустанов (тобто звужено широке коло бюрократичних поборів). Серйозною новацією стало законодавче введення штрафів для чиновників, що зтягають із видачею ліцензій і інших дозвільних документів.

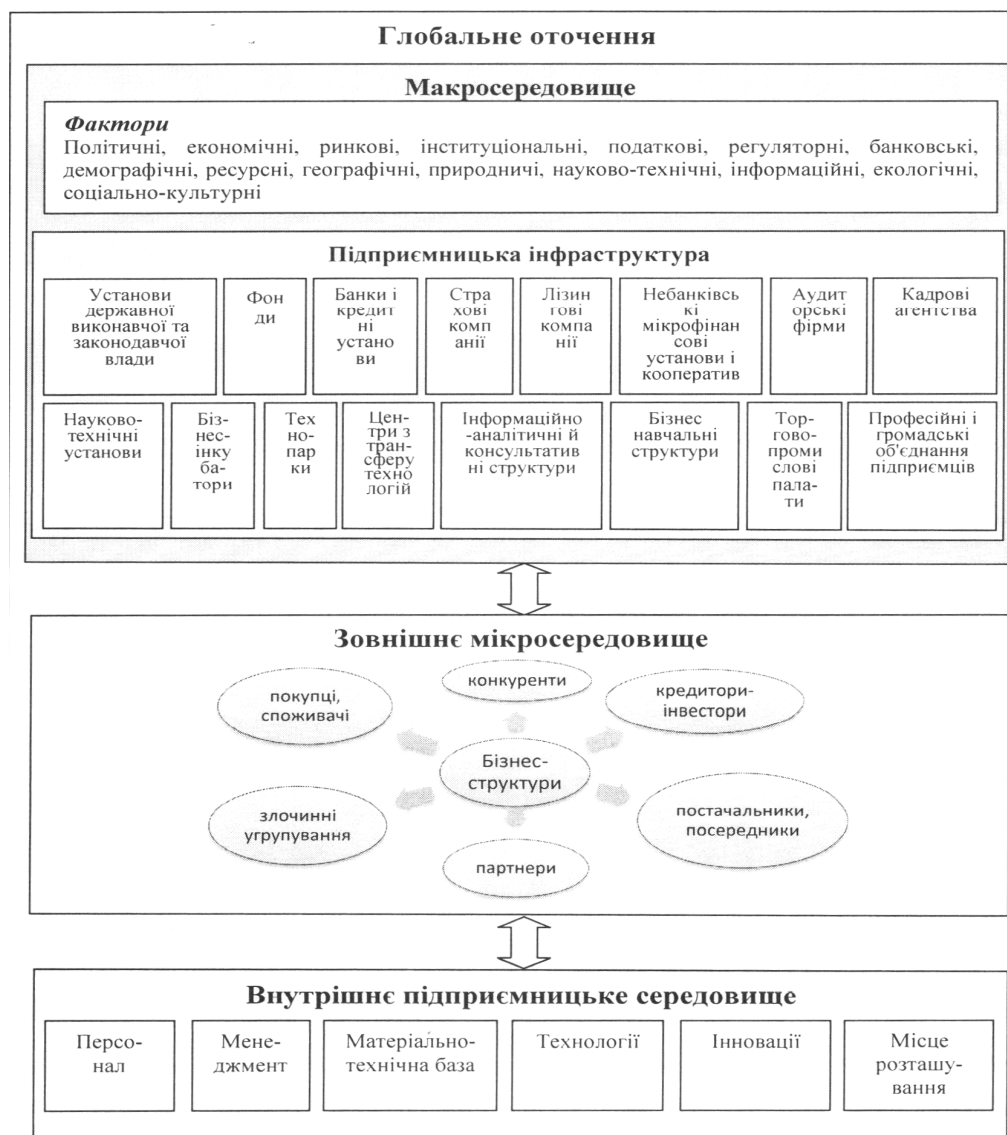

Рис.2. Основні компоненти підприємницького середовища

Крім того, були спрощені процедури відкриття й закриття бізнесу. Засновники підприємств - юридичних осіб тепер самі можуть визначати розмір статутного фонду, використовувати модельні устави, що дозволяє заощаджувати час і гроші на розробку документів і їх нотаріальне засвідчення. Не потрібно одержувати й дозволи на будівництво тимчасових споруджень і малих об'єктів - невеликі офіси, магазини, кафе, ресторани, майстерні (все це стосується безпосередньо сфер діяльності саме малого бізнесу). Взагалі значно спрощені й прискорені дозвільні процедури в будівництві – якщо раніше процес міг затягуватися на рік-півтора, то зараз він повинен займати максимум два місяці. Кількість дозвільних процедур і погоджень у секторі зменшено майже в чотири рази – з 93 до 23. У цілому станом на кінець 2011 року кількість різних дозвільних документів для ведення підприємницької діяльності скорочено майже вдвічі: з більш ніж 200 до 134. Скасовано й ліцензування 90% видів робіт (2046 з 2268) і 30% видів діяльності (23 з 78).

Але всі ці зміни впроваджуються дуже повільно, про що свідчить пониження на три пункти (з 149 до 152) позиції України у останньому рейтингу «Ведення бізнесу 2012»[5].

Підприємницьке середовище – це система більш високого порядку, що задає вимоги й обмеження суб'єкту підприємництва. Вона складається із сукупності компонентів, взаємодіючих між собою: підприємницької інфраструктури й факторів, що обумовлюють як створення нових елементів інфраструктури, так і зв'язок між ними.

Підприємницька інфраструктура – це сукупність зв'язаних між собою інститутів (організацій, об'єктів, видів діяльності, норм і способів поведінки тощо), що забезпечують нормальне функціонування суб'єктів підприємництва. При цьому підприємницька інфраструктура виступає головним компонентом підприємницького середовища, тому що забезпечує економічний обіг суб'єктів підприємництва, надаючи послуги з організації комерційної й управлінської діяльності.

Метою формування інфраструктури підприємництва є створення сприятливих умов для його розвитку шляхом забезпечення комплексної й адресної підтримки суб'єктів малого бізнесу в різних напрямках: інформаційному, консультативному, навчальному, прогнозно-аналітичному, науково-технічному, технологічному, фінансовому, майновому, а також у наданні підприємцям широкого спектра ділових послуг. Через об'єкти інфраструктури відбувається налагодження ділових контактів підприємців, що сприяє самоорганізації малого бізнесу. Крім того, інфраструктура підприємництва покликана забезпечити надання додаткових можливостей для суб'єктів малого бізнесу, що сприяють подоланню специфічних труднощів і проблем, які об'єктивно виникають перед ними, особливо перед підприємцями-початківцями.

Аналіз підприємницької інфраструктури в Одеській області показав, що в регіоні теоретично створена певна система державної підтримки малого підприємства, включаючи правові, інституціональні й фінансові елементи, що мало б

сприяти подальшому поліпшенню підприємницького середовища й активізацію підприємницької ініціативи. Незважаючи на це, дотепер в регіоні фактично не створено умови, що дійсно сприяють не тільки збільшенню кількості малих форм бізнесу, але й їх ефективному розвитку.

Результати проведених нами досліджень свідчать, що сформована в Одеській області інфраструктура підтримки малого підприємництва працює вкрай неефективно і носить більше декларативний характер, а також має ряд істотних інституціональних недоліків:

1) відсутність істотних елементів інфраструктури підтримки малого бізнесу (таких, як, наприклад, бізнес-інкубаторів, технопарків тощо);

2) низькі об'єми залучених коштів на потреби малого підприємництва, відсутність фінансування державних кредитних ліній;

3) нескоординованість дій її окремих складових на всіх рівнях;

4) недостатні за кількістю і якістю обсяги комплексних послуг (так, наприклад, лише одна лізингова компанія надає послуги з лізингу обладнання, інші 5 займаються лізингом автотранспорту), а також відсутність сертифікації таких послуг;

5) недостатнє інформаційне забезпечення функціонування елементів інфраструктури. Так, наприклад, база даних об'єктів інфраструктури і сайт регіонального фонду підтримки підприємництва не оновлювалися з 2010 року, до того ж в базі даних відсутня інформація про кредитні спілки та інформаційно-консультативні установи. Сайт єдиного, вказаного в базі, бізнес-інкубатора взагалі не функціонує. Практично незаповнена і також не оновлювалася з 2010 року електронна база даних вільних земельних ділянок, незадіяних приміщень, виробничих площ, обладнання тощо.

Аналіз програм розвитку й підтримки малого підприємництва в Одеській області свідчить про відсутність у їх розроблювачів системного бачення відносно інфраструктури малого бізнесу:

1. Розроблювані останнім часом регіональні програми не мають системного характеру і орієнтовані, головним чином, на вирішення поточних завдань.

2. Найважливіша складова підприємницького середовища малого бізнесу – його інфраструктура – слабо пов'язана в програмних документах із пріоритетами розвитку соціально-економічної системи регіону.

3. У програмних документах практично не розглядаються заходи щодо виявлення й врахування інтересів малого бізнесу в частині його інфраструктурного забезпечення.

4. Надання послуг підприємцям здійснюється переважно на комерційній основі.

Таким чином, підприємницьке середовище в регіоні можна охарактеризувати як систему зі слабкими зв'язками як між компонентами (інфраструктурою й факторами), так і між об'єктами інфраструктури.

Висновки. Проведений аналіз показав, що діяльність законодавчих і виконавчих органів регіонального рівня у напрямку формування об'єктів підприєм-

ницької інфраструктури для забезпечення діяльності малих підприємств (бізнес-інкубаторів, технопарків тощо) є недостатньо ефективною.

Тому очевидно, що першочерговим завданням державного регулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні є оптимізація й підвищення ефективності інфраструктурної підтримки підприємництва, для чого необхідно:

- у межах регіональної програми сприяння розвитку малого підприємництва розробити стратегію розвитку інфраструктурного забезпечення цього сектору, яка має передбачати створення відсутніх елементів інфраструктури підтримки малого підприємництва на основі потреби в них з боку підприємців, поліпшення якості роботи наявних елементів інфраструктури й виконання ними поставлених завдань з надання послуг малим підприємствам, забезпечення взаємодії між елементами інфраструктури й координації їх діяльності;

- для підвищення ефективності функціонування інфраструктури підтримки малого підприємництва на регіональному рівні необхідно побудувати цілу мережу бізнес-інкубаторів, які б підтримували компанії, що перебувають на ранній стадії розвитку;

- створити при облдержадміністрації Єдиний інформаційно-аналітичний центр для збору в одному місці усієї достовірної інформації (яка повинна постійно оновлюватися) щодо діяльності різних державних структур: служб державної статистики, центрів зайнятості, реєстраційного й дозвільного центрів, податкової служби, правоохоронних органів тощо. Це дозволить заощадити бюджетні кошти, затрачувані кожною організацією на формування власних баз даних. Функціями такого центра мають стати: одержання й обробка інформації в повному обсязі; ведення бази даних за різними показниками, а також реєстру малих підприємств; зберігання інформації про кожного суб'єкта господарської діяльності. Сформована єдина система різних відомчих інформаційних банків дозволить здійснювати їх взаємну корекцію, доповнювати відсутніми відомостями, оперативно відслідковувати зміни, що відбуваються, забезпечити можливість швидкого й прозорого доступу до інформації.

- розробити спеціалізований сайт в мережі Інтернет, присвячений розвитку малого підприємництва в регіоні, на якому б у відкритому доступі містилася вся інформація для підприємців: програми державної підтримки, інформація про інфраструктуру підтримки малих підприємств, закони й різноманітні нормативні акти та їх зміни, нормативні документи тощо. Сайт повинен працювати в режимі оперативного відстеження нових матеріалів, тобто постійно оновлюватися.

- запровадити моніторинг інституціональної інфраструктури підприємництва, зорієнтований на аналіз зовнішнього середовища розвитку регіону з погляду забезпечення сприятливого підприємницького середовища, вивчення рівнів системних ризиків і інфраструктурної забезпеченості регіону для задоволення попиту суб'єктів малого підприємництва у повному обсязі;

- запропонувати напрямки використання механізму державно-приватного партнерства для залучення додаткового фінансування об'єктів інфраструктури

підтримки підприємництва.

Такі заходи мають сприяти підвищенню ефективності регіональної моделі підтримки малого підприємництва в регіоні і подальшому розвитку цього важливого сектора економіки.

Література:

1. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22 березня 2012 року // *Голос України* від 18.04.2012 – № 70.
2. Податковий Кодекс України // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. - № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112
3. Институциональное проектирование деловой предпринимательской среды. Монография / Р. И. Маликов. – Мурманск-Уфа : Изд-во КНЦ РАН, 2006. – 242 с.
4. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2006. – 720 с.
5. Doing Business – 2012 : Doing Business in a More Transparent World. – Washington : The World Bank&IFC, 2012. – 204 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012>

Abstract

Butenko A.I., Sarajeva I.N., Nosova N.I.

Directions of infrastructure development for support of the small entrepreneurship at a regional level

In the article the conditions of entrepreneurship infrastructure development in the Odessa region are analyzed, the shortcomings of its functioning are considered and some directions of government control are offered for optimization and enhancement of efficiency of infrastructural support for small entrepreneurship in the region.